

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені
В. О. Сухомлинського
Всеукраїнська асоціація Василя Сухомлинського
Департамент освіти і науки Київської обласної державної адміністрації
Управління освіти і науки Броварської міської ради
Кафедра теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету

Електронний збірник матеріалів

XXVII Всеукраїнських педагогічних інтернет-читань

**«Василь Сухомлинський у діалозі із
сучасністю. Ідеї Василя Сухомлинського
крізь призму сучасних освітніх практик:
набутий досвід і перспективи»**

30 вересня 2020 року

Київ – Рівне – Бровари - 2020

Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю. Ідеї Василя Сухомлинського крізь призму сучасних освітніх практик: набутий досвід і перспективи: Електронний збірник матеріалів XXVII Всеукраїнських педагогічних інтернет-читань Рівне: РДГУ. 2020. 104 с.

Рекомендовано до друку Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 9 від 29 жовтня 2020 р.)

Вашій увазі пропонуються матеріали XXVII Всеукраїнських педагогічних інтернет-читань «Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю. Ідеї Василя Сухомлинського крізь призму сучасних освітніх практик: набутий досвід і перспективи».

Автори несуть повну відповідальність за зміст матеріалів, поданих до друку.

ЗМІСТ

Грона Н. В. Текстотворча діяльність студентів закладів вищої педагогічної освіти в контексті екстраполяції ідей В. Сухомлинського.....	5
Марусинець М. М. Духовно-інтелектуальна культура у філософсько-педагогічних трактуваннях Г. Сковороди й В. Сухомлинського.....	8
Янченко Т. В. Розширення освітнього простору як технологія навчання у підготовці майбутніх учителів крізь призму науково-практичного досвіду Василя Сухомлинського.....	15
Баліка Л. М., Хомич Д. О. Педагогіка добра та милосердя в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.....	19
Вербина Ю. В. Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського в сучасній практиці приватного дошкільного навчального закладу «Дитячий садок «Гранд-Гіпаніс» (м. Миколаїв).....	22
Вишник О. О. Педагогічні ідеї педагогіки партнерства В. О. Сухомлинського в контексті Нової української школи.....	27
Волошко Г. В. Засади формування емоційно-етичної компетентності вчителя в спадщині В. Сухомлинського.....	29
Кінах Н. В. Економічні погляди на виховання в системі дошкільної освіти в творчості В. Сухомлинського.....	33
Лук'яненко О. М. Ретроспектива організації педагогічної практики в закладах України у дореволюційний період (друга половина XIX ст.).....	36
Севастюк М. С. Вплив літературно-педагогічної спадщини на професійне становлення майбутнього вчителя початкової школи.....	37
Січко І. О. Природнича підготовка майбутніх фахівців	

початкової освіти на засадах ідей Василя Сухомлинського в парадигмі НУШ.....	42
Соколовська О. С. Культурологічне спрямування трудового виховання дітей дошкільного віку на засадах ідей Василя Сухомлинського.....	45
Шалівська Ю. В., Селях І. Ю. Актуальність поглядів В. Сухомлинського на розвиток мислення школярів.....	50
Шпичак І. П. Педагогіка партнерства у спадщині В. Сухомлинського.....	54
Бондаренко В. В. Музейно-бібліотечний онлайн-проект «Афоризми Сухомлинського».....	58
Вронська В. М. Втілення ідеї «Медична педагогіка» у роботі медичних сестер закладів дошкільної освіти.....	60
Завойська Т. А. Василь Сухомлинський: «Будь мислителем. умій думати читаючи і читати думаючи».....	64
Кизименко О. М. Спадщина В. Сухомлинського в системі формування самоосвіти педагогів.....	69
Литвин А., Максимова Л., Бикова О. Брифінг з елементами тренінгових вправ «Створення сучасного ефективного середовища на основі порад В. О. Сухомлинського».....	73
Ляшук Л. С. Особливості освітнього середовища у початковій школі.....	78
Юстенюк О. С. Вивчення літературної спадщини В. О. Сухомлинського в початковій школі.....	84
Ющенко В. В., Попружна О. В. Професійно значущі вміння викладача у світогляді Василя Сухомлинського.....	87
Булан Т. М. В. Сухомлинський про роль самовиховання у розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку.....	90
Меркулова С. Ю. Форми роботи з книжкою у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.....	97

4. Сухомлинський В. О. Слово про слово. Вибр. твори: в 5 т. Т. 5. К: Рад. шк., 1976 1977. С. 160–167.

5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибр. твори: в 5 т. Т. 3. К: Рад. шк., 1976. 1977 . С. 277–279.

Булан Т. М.

*здобувачка вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
спеціальності 013 «Початкова освіта»,
педагогічний факультет
Рівненського державного гуманітарного університету*

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЛЬ САМОВИХОВАННЯ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Одним із пріоритетних завдань виховання сучасного підростаючого покоління є формування особистості з високим рівнем готовності до самовиховання. Якщо дитина усвідомлює потребу у самовихованні ще в молодшому шкільному віці, то вона стає, як правило, постійним супутником впродовж усього її життя.

Ефективність освітнього процесу в початковій школі забезпечується єдністю зовнішніх виховних впливів і самовиховання як складових частин єдиного процесу формування особистості учня початкової школи. Це пояснюється тим, що ніяка зовнішня система дій, покликана забезпечити комплексність у вихованні особистості, не досягне поставленої мети, якщо не знайде у самої особистості підтримки, стимулювання і активізації її свідомості, почуттів, волі, опори і відповідних зусиль, спрямованих на самовиховання. Велику увагу проблемі самовиховання приділяв видатний український педагог В. О. Сухомлинський. Він неодноразово зазначав, що методи виховання повинні сприяти тому, аби людина подивилася на саму себе, прагнула пізнати свій внутрішній світ,

щоб усі сили її душі були спрямовані на те, щоб зробити себе кращою, досконалішою. Педагог-гуманіст стверджував, що самовиховання – це міцний фундамент виховання [4].

Вивчення педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського показало, що найважливішим детермінантом виховання є самовиховання. Самовиховання вчений визначав як вищий етап освітнього процесу, що здійснюється в цілеспрямованій роботі людини над власним розвитком і самовдосконаленням. Справжнім вихованням, на його думку, є те, що спонукає школярів до самовиховання.

Досліджуючи процес самовиховання, педагог виділив найважливіші його складові компоненти: самопізнання, самооцінка, самоконтроль, воля, самоповага. Одним з найнеобхідніших психологічних компонентів процесу самовиховання Василь Олександрович вважав самопізнання. Завдяки пізнанню власного я людина розкриває свої позитивні й негативні якості, співвідносить свої дії і вчинки з реальними обставинами, з діями інших людей і, відповідно до цього, прогнозує самовдосконалення.

У формуванні вміння самооцінки, на думку вченого, вирішальну роль відіграє рівень домагань людини, тобто ставлення до самого себе, до своїх сил. Чим вищим є цей рівень, тим сильніше прагнення особистості до вдосконалення.

В. О. Сухомлинський стверджував, що здатність людини об'єктивно оцінювати хід розвитку власних сил і можливостей є своєрідним психічним підґрунтям для наступного, більш складного етапу самовиховання – самоконтролю. Вчений визначав самоконтроль як здатність особистості перевірити себе, порівнюючи свою свідомість і діяльність із загальноприйнятими критеріями поведінки. Надзвичайно велику увагу у формуванні цього вміння у школярів він надавав порівнянню чи зіставленню себе з іншими людьми, поведінка яких є своєрідним ідеалом. Зміст справжнього виховання, на його думку, полягає в тому, щоб навчити школяра бачити оточуючий світ, самого себе не тільки очима, а й душою.

Педагог відзначав, що у самовихованні дитячої волі вихователі повинні вміти правильно визначати ступінь вольового напруження для кожного учня у будь-якій його справі. Це не тільки дасть дітям змогу досягти поставленої мети, пережити радість успіху, а й розвивати впевненість, що їх сили й можливості дозволяють долати ще більші труднощі й перепони. Велику допомогу павлівським педагогам у вирішенні цього завдання надавали розроблені спеціальні заняття й вправи з учнями з питань культури волі. Воля починається з уміння здобувати перемоги, навіть маленькі, над собою. В. О. Сухомлинський радив школярам, як навчитися опановувати собою, виховувати самодисципліну: «Тобі не хочеться підніматися о сьомій годині, розгнівайся на себе, заведи будильник на шість, піднімися миттєво, як тільки почуєш дзвінок. Зроби зарядку, умийся, обітри тіло вологим рушником, піди в сад, полий квіти, подивися, як піднімається сонце, придивися, як пробуджується природа, потім сядь за книгу, почитай, потім малюй... Ти переконаєшся, як це радісно змушувати себе, опановувати собою, бути хазяїном своїх потягів. Нехай «не хочеться відступити» ти відчуєш себе хазяїном своєї волі...» [10].

Не менш важливим і необхідним компонентом самовиховання школярів великий український педагог вважав самоповагу, яка здатна об'єднати волю вихователя з волею вихованця. Аналізуючи власний досвід виховної роботи, вченому вдалося визначити необхідні умови утвердження дитячої самоповаги.

По-перше, кожен вихователь повинен стежити за стилем свого виховного впливу на школярів, щоб у взаєминах між ними панували доброта й спокій. По-друге, педагоги мають серйозно підходити до проблеми оцінювання результатів праці своїх учнів, щоб бажання вдосконалюватись не перетворилося для них в гонитву за оцінками. Вихованці Павлівської середньої школи завжди поважали себе, тому вони самі ставили до себе вимоги, які висувались вихователями. Виховна мета осмислюється й

приймається вихованцем у результаті систематичного цілеспрямованого впливу з боку педагогів. У процесі самовиховання школяр виступає як суб'єкт виховного процесу [10].

Василь Олександрович підкреслював, що цілеспрямованість, осмисленість і стійкість самовиховання залежать насамперед від суспільної спрямованості діяльності школяра, ідеалів, від вольових властивостей особистості, від тої значимості, що школяр надає колективу однолітків [4].

Стосовно самовиховання школярів колектив виконує дві основні функції: створює загальні передумови й умови для самостійного й стійкого процесу самовиховання й організує цей процес. Перша функція виражається в тім, що колектив формує в учнів позитивне відношення до соціально значимих видів діяльності, розвиває прагнення й бажання брати активну участь у колективній діяльності, стимулює самостійність, громадський обов'язок, ініціативність тощо. Друга функція виражається в безпосередній організації самовиховання: у формуванні самосвідомості учнів, у стимулюванні позитивної мотивації для роботи над собою, у наданні допомоги при плануванні й оцінці результатів своїх зусиль [10].

Індивідуальний розвиток учнів під впливом самовиховання позитивно впливає на колектив. Розмаїтість інтересів школярів, широта їхнього кругозору, високий рівень загальної культури створюють умови для виявлення різнобічних схильностей і можливостей членів колективу, що, у свою чергу, збагачує колективні відносини, впливає на розвиток і вдосконалювання колективу в цілому.

Провідним компонентом змісту самовиховання є формування вольових і моральних якостей. Основу морального самовиховання школярів становить елементарна моральна культура. Ознакою цієї культури є особисті моральні переконання, формування яких починалося із вчинків, звичок, насичених глибокими почуттями. А для того, щоб спонукати

вихованців до цієї духовної діяльності, педагогам необхідно пробудити в їхніх серцях захоплення красою морального ідеалу.

В. О. Сухомлинський стверджував, що вихованці молодшого шкільного віку є найчутливішою частиною шкільного колективу, сприйнятливою до виховання моральних почуттів з метою їх подальшого вдосконалення. У системі виховної роботи павлівських педагогів найбільш ефективними формами спонукання малюків до морального самовиховання були ігри, бесіди (етичні, громадянські), позакласне читання, уроки бачення краси (природи, музики, пісні), а також творення добра для людей.

Предметом посиленої уваги вченого було питання, як зробити працю сферою самовиховання молодших школярів. Вирішення цього завдання він пов'язував з умінням вихователів керувати емоційним станом дитини. Першим кроком павлівських дітей до трудового самовиховання було їх ознайомлення з світом праці, коли 5-6-річні малюки об'єднувались у групи дослідників. Під час навчання у початковій школі діти брали активну участь у роботі гуртків (технічних, сільськогосподарських). Першими помічниками і прикладом для наслідування в праці для них були вихователі. Відчуття краси трудового процесу, його матеріальних результатів робило працю для учнів початкової школи сферою самовиховання.

Трудове самовиховання В. О. Сухомлинський розглядав як тривалий процес пошуку людиною самої себе, пошуку тієї сфери власного вираження, в якій розквітають її здібності, таланти, покликання. Для школярів це можливе тільки тоді, коли в їхній праці відбувається злиття розумових сил і майстерності рук, свідомо постановка мети й подолання труднощів.

Поряд із трудовою діяльністю великі можливості для самовиховання школярів містить в собі розумова праця, навчання. Тому перед своїми колегами педагог ставив два завдання: по-перше, дати учням певний запас знань; по-друге, навчити постійно, надалі самостійно їх поповнювати, користуючись цінностями зі скарбниці людської культури.

Вирішення другого завдання в умовах школи вчений пов'язував з розвантаженням дітей шляхом запровадження режиму праці і відпочинку. Утворений таким чином вільний час вони будуть присвячувати заняттям, які відповідатимуть їх пізнавальним інтересам [9].

У тісному взаємозв'язку з інтелектуальною, моральною і трудовою В. О. Сухомлинський розглядав й фізичну сферу життєдіяльності людини. Вона була необхідною умовою духовного життя та інтелектуального багатства особистості. Тому процес самовиховання у сфері фізичної культури вчений розглядав як, по-перше, турботу людини про своє здоров'я і збереження життя, як найвищої цінності, по-друге, систему роботи, що забезпечує гармонію фізичного розвитку і духовного життя, багатогранної діяльності людини.

Поряд із самовихованням в моральній, трудовій, інтелектуальній сферах В. О. Сухомлинський велику увагу приділяв й організації фізичного самовдосконалення молодших школярів. В Павлівській середній школі вирішення цього завдання було побудовано на тісній взаємодії й взаєморозумінні з колективом батьків. Першою і найважливішою формою фізичного самовдосконалення для учнів молодших класів було прагнення свідомо дотримуватись режиму праці й відпочинку. Крім того, велику користь для зміцнення організму школярів приносило вміння вихователів організувати дозвілля дітей з використанням особливостей природи і тих явищ, що пов'язані із змінами пір року (зимові прогулянки в ліс, праця взимку, самодіяльний оздоровчий табір „Сад здоров'я”, ланка „сміливих і безстрашних”).

Таким чином, педагогічна наука й практика, відповідаючи на запити життя, шукають і знаходять шляхи вдосконалення виховання підростаючого покоління, одним із яких є вивчення педагогічної спадщини видатного українського педагога В. О. Сухомлинського. Успіх виховання залежить від того, наскільки педагогічно доцільно вчитель застосовує той чи інший засіб, метод або прийом впливу на учнів, наскільки цей засіб

включений у систему виховання цього класного колективу, наскільки застосовувані засоби й методи відповідають поставленим завданням і цілям виховання, наскільки виховання раціонально поєднується із самовихованням учнів молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел

1. Главацька О. Л. Основи самовиховання особистості: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Кондор, 2008. 206 с.
2. Левківський М. В. Історія педагогіки. 2-е вид., доп. Київ: ЦНЛ, 2003. 360 с.
3. Педагогіка: Хрестоматія/ [уклад.: Кузьминський А. І., Омеляненко В. Л.] Київ: Знання-Прес, 2003. 700 с.
4. Сухомлинський В. О. Виховання і самовиховання. Вибрані твори: у 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1977. Т. 5. 639 с.
5. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра. Вибрані твори : у 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1976. Т. 1. 654 с.
6. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. Вибрані твори: у 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1976. Т. 1. 654 с.
7. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Вибрані твори: у 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1976. Т. 1. 654 с.
8. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: у 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1976. Т. 3. 670 с.
9. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Вибрані твори: у 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1977. Т. 2. 665 с.
10. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. Вибрані твори : у 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1977. Т. 2. 665 с.

Довідкове видання

**«ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ
СУЧАСНІСТЮ. ІДЕЇ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО
КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ПРАКТИК:
НАБУТИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ».**

30 вересня 2020 року
м. Рівне

Автори-упорядники:
Петренко О. Б., Баліка Л. М., Бабяр А. А.

Формат 60x84. Папір офсетний.
Ум.др.арк.0,8. Наклад 100 прим. Зам. № 556/2

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
УРМ-ПОЛІГРАФ
вул. Буковинська, 3, м. Рівне, 33000;
тел.: 0362-64-21-34